

Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

JUOZAS GIRNIUS

Pranas Dovydaitis

JUOZAS GIRNIUS

Pranas Dovydaitis

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius

Senjos dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Maketavo

Virginija Lapušauskienė

Antras leidimas

Pirmas leidimas: Juozas Girnius, *Pranas Dovydaitis*, Čikaga, 1975, Copyright © 1975 by Juozas Girnius

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017

ISSN 1648-2859

ISBN 978-609-8039-97-9

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Tėvams
Juozapui Girniui (1885–1941) ir
Onai Urvelytei-Girniuvienei (1896–1978)

*Nė varganos sąlygos neužslopino juose šviesos troškulio.
Todėl, patys likę be mokslo, aukojosi,
kad bent savo vaikus išmokslintų.*

Tikrieji vadai. Juos tokius padaro ne smurtas, ne įsipiršimas, bet paskyrimas iš aukšto. Tai yra tikra prasme vadai iš Dievo malonės. Jie tuo nesididžiuoja, nesipučia, nes žino, kad šią dovaną yra gavę iš Dievo. Jie jaučia save esą tiktai tos ar kitos idėjos tarnai, ir ne daugiau. Jie, tai idėjai tarnaudami, palieka vadais visai nepriklausomai nuo to, ar esti išrenkami, ar neišrenkami. Net dar daugiau. Jie palieka vadais ne tik gyvi būdami, bet ir iš gyvųjų tarpo išsiskyrę. Iš tikrųjų, tokių vadovystė nesibaigia, jų gyvenimui čia šiokia ar tokia mirtimi pasibaigus. Ir iš gyvųjų tarpo išsiskyrę jie nepaliauja vadovavę savo gyvenimo kilniais pavyzdžiais.

Pranas Dovydaitis
Darbininkas, 1930, Nr. 28

Kelios pastabos apie Juozo Girniaus monografiją

Buvau septynerių ar aštuonerių metų, kai išėjęs pasivaikščioti su tėvu pirmą kartą išgirdau apie Praną Dovydaitį. Įsidėmėjau ne tiek jo pavardę, kiek jo leistų ar redaguotų leidinių pavadinimus – *Kosmos*, *Logos*, *Soter*. Jie buvo tokie egzotiški, nei lietuviški, nei angliški, tad ir itin įsimintini. Tėvas neatsitiktinai man pasakojo apie Dovydaitį. Jis gerbė Dovydaitį dėl įvairių priežasčių – ne tik dėl didelių jo nuopelnų Lietuvai, bet ir dėl to, kad Dovydaitis buvo savas, kad juos siejo bendri rūpesčiai ir įsipareigojimai bei panaši gyvenimo patirtis. Kai tėvas man pasakojo apie Dovydaitį, jis save laikė filosofu, neketino rašyti Dovydaičio biografijos. Bet, praėjus dvidešimčiai metų, padėtis pakito ir natūraliai pribrendo mintis apie monografiją.

Daug kas siejo Girnių su Dovydaičiu. Abu buvo filosofai. Dovydaitis dėstė filosofiją universitete 1922–1940 m., Girnius klausėsi jo paskaitų. Bet Girnius nelaikė Dovydaičio savo mokytoju, jis įkvėpimo ieškojo kitur. Net tarp lietuvių filosofų Pranas Kuraitis ir Stasys Šalkauskis jam buvo artimesni. Apskritai Girnius labiau vertino Dovydaitį kaip mokslų populiarintoją negu kaip savarankišką mąstytoją. Jis pastebėjo, kad Dovydaitis prirašė tūkstančius puslapių, bet nė vieno stambaus veikalo, kuris būtų patekęs į Lietuvos kultūros lobyną. Bet ir suprato, jog tuometinei Lietuvai Dovydaičio pobūdžio švietėjai, ko gero, buvo reikalingesni negu filosofai teoretikai.

Girniui imponavo Dovydaičio švietėjiška veikla, jo pastangos išsklaidyti bent dalį carinės Rusijos primestos tamsos, supažindinti lietuvius su filosofijos ir religijos problemomis bei mokslo laimėjimais, padėti jiems įsitraukti į Vakarų intelektualinį gyvenimą. Švietėjiški Dovydaičio užmojai paveikė Girnių, kai jis dar lankė gimnaziją. Jis skaitė jau minėtus Dovydaičio leidžiamus žurnalus, kurie jam atvėrė platesnį pasaulį. Tad per kosmografijos pamoką jis galėjo patikslinti mokytoją, nurodydamas, kad atrasta dar viena planeta – Plutonas. Iš savo kapeliono jis pasiskolino kelis *Logos* numerius, kreipėsi į patį Dovydaitį, kuris jam padovanojo dar kelis kitus. Savo trumpoje autobiografijoje Girnius rašė,

kad būdamas moksleivis per vasaros atostogas plūduriuodavo laiveliu Alaušo ežere „garsiai skaitydamas mažai tesuprantamus *Logos* straipsnius“.

Domėjimasis mokslu nebuvo vienintelis šaltinis, kuris siejo Girnių su Dovydaičiu ir skatino jį parašyti Dovydaičio biografiją. Juos jungė bendra gyvenimo patirtis. Dovydaičio tėvai buvo vargingi valstiečiai, turėję apie šešis hektarus nederlingos žemės, aštuonerių metų Pranukas jau ganė žąsis, kiaules ir galvijus miške. Tik po tokio „mokslo“ jis namuose pramoko skaityti ir rašyti, būdamas dešimties metų pradėjo lankyti pradžios mokyklą. Dovydaitis baigė gimnaziją eksternu nė vienos dienos nepraleidęs gimnazijos suolo. Jis liko liaudies vaikas, neslėpė savo „sakuotnugariškos“ kilmės, Mykolo Vaitkaus žodžiais, „neaptašytas ir neaptašomas, bet gilumoj mielas, mielas žmogus“. Savo būdu, kilme, patirtimi Pranas Dovydaitis skyrėsi nuo kitų lietuvių filosofų, kaip Stasys Šalkauskis ir Antanas Maceina, kilusių iš pasiturinčių šeimų. Dovydaičio gyvenimo trajektorija buvo labiau būdinga daugumai to meto lietuvių, nuo jos mažai skyrėsi ir Girniaus. Juozas Girnius augo neturtingoje daugiavaikėje šeimoje, namie iš vadovėlių mokėsi gimnazijos pirmųjų keturių klasių kursą, išlaikęs egzaminus įstojo į Utenos gimnaziją. Iš dalies dėl Dovydaičio įsikišimo Girnius sulaukė paramos universiteto studijoms Kaune, nors pirmais metais ne kartą jautė alkį. Abu buvo neturtingi kaimiečių vaikai, itin sudėtingomis sąlygomis veržėsi iš skurdo į mokslą, įveikę tuos sunkumus, su kuriais turėjo grumtis kaimo jaunimas, Lietuvai atgimstant.

Trečias veiksnys, skatinęs Girnių domėtis Dovydaičiu, buvo katalikybė ir ateitininkija. XX amžiaus pradžioje lietuvių šviesuomenė radikalėjo, nusigręžė nuo „prasčiokėlių tikybos“, laikė kovą su katalikybe sudėtine kovos su lenkėjimu dalimi. Jaunimui skirtas žurnalas *Aušrinė* siekė telkti moksleivius, formuoti lietuvių inteligentiją, pirmuose numeriuose rašė įvairių pažiūrų autoriai, bet neišvengta nepakantumo. Redaktoriai paskelbė ir Dovydaičio straipsnį apie tikėjimo elementą žmogaus gyvenime, bet jį palydėjo komentarais, kad nesutinka su pagrindinėmis autoriaus mintimis ir prielaidomis. Po straipsniu dar pridėtas prierasas, kad *Aušrinė* spausdins Dovydaičio tekstus tik, jei jie bus reikalingi ir naudingi. Įsitikinęs žurnalo priešišku tikintiesiems, Dovydaitis tapo pirmuoju katalikams skirtą žurnalo *Ateitis* redaktoriumi. Jis buvo Ateitininkų sąjūdžio pradininkas ir tėvas, vyriausias vadas 1921–1927 metais. Nors Dovydaitis karčiai išgyveno tai, kad 1927 m. nebuvo perrinktas vadu, jis nesiliovė globojęs ateitininkų ir pavasarininkų net po to, kai valdžia uždraudė veikti moksleiviams ateitininkams. Dėl „agitacinio pobūdžio kalbos“ pavasarininkų kongrese 1932 m. vietos karo komendantas nuteisė jį kalėti tris mėnesius, nors buvo Nepriklausomybės Akto signataras ir Lietuvos ministras pirmininkas (1919 m. kovo 12 d. – 1919 m. balandžio 12 d.).

Girnius buvo ateitininkas nuo mokslų gimnazijoje pradžios, kartu su dviem kitais jaunuoliais buvo laikinai iš jos pašalintas už dalyvavimą ateitininkų agapėje. Autoritarinė Smetonos valdžia nesidrovėjo persekioti nei signatarų, nei gimnazistų. Girnius visą gyvenimą aktyviai dalyvavo ateitininkų veikloje, 1963–1967 m. buvo Federacijos vadas. Įsitikinimas, kad patys ateitininkai nuvertino Dovydaičio įnašą, prisidėjo prie apsisprendimo rašyti monografiją, kurioje siekė pašalinti kai kuriuos nesusipratimus bei mitus apie pirmuosius ateitininkijos metus. Knygoje Girnius skyrė beveik pusantro šimto puslapių ateitininkų ir katalikų veiklai aptarti, jautėsi parašęs trumpą ateitininkijos istoriją.

Pagaliau susidomėjimą skatino tai, kad Dovydaitis gyveno vienu įdomiausių, nors ir tragiškiausių Lietuvos istorijos laikotarpių. Dovydaitis gimė ir augo baudžiavos paženklintame, vargingame Lietuvos kaime, kur nebuvo nei mokyklų (dauguma žmonių buvo beraščiai), nei medicininės priežiūros (penki iš vienuolikos jo brolių ir seserų mirė kūdikystėje). Jis buvo iš tų pirmųjų kaimiečių, kurie siekė mokslo, lankė rusiškas mokyklas, kurios, Šalkauskio žodžiais, „auklėjimo atžvilgiu buvo lyg tai policijos nuovados skyrius“, dalyvavo studentų ideologijos kovose. Kaip politikas ir signataras, Dovydaitis suvaidino svarų vaidmenį atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, aktyviai dalyvavo Nepriklausomos Lietuvos visuomeniniame ir intelektualiniame gyvenime, nukentėjo dėl savo įsitikinimų. Nepriklausomybės džiaugsmas virto okupacijos košmaru, pats Dovydaitis buvo sovietų suimtas ir sunaikintas jų kalėjimuose. Rašant tokios įvairiapusės asmenybės biografiją (paprastas kaimo vaikas, publicistas ir daugelio leidinių redaktorius, visuomenės, ypač katalikų organizacijų, veikėjas, profesorius, pagaliau ir politikas), neišvengiamai buvo rašoma ir platesnė Lietuvos istorija, buvo gera proga pabrėžti momentus, kurie buvo neišryškinti ar pamiršti, pavyzdžiui, kiek stulbinamai mažai lietuvių lankė mokyklas prieš Pirmąjį pasaulinį karą ir kiek daug jų nutautėjo.

Monografija *Pranas Dovydaitis* buvo išleista 1975 m., gūdaus sovietmečio laikais, kai nebuvo jokių laisvės prošvaisčių, kai atrodė, jog sovietų imperija viešpataus amžius, kad nebus galima rašyti apie Dovydaitį, jo nevaizduojant buržuaziniu nacionalistu, tamsiu klerikalų, įvairių atgyvenų puoselėtoju. Knyga buvo parašyta išsivijai, bet su tvirta viltimi, kad ji bus skaitoma ir Lietuvoje, kad ji įterps šviesos žiburėlį į melų ir prasimanymų tamsą. Tuo metu jos autorius net neįsivaizdavo, kad Lietuva vėl atgaus nepriklausomybę ir kad ši monografija bus perspausdinta, švenčiant Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šimtmetį.

Kęstutis K. Girnius

Pratarmė

Susipažinus su prof. dr. Prano Dovydaičio asmeniu, gyvenimu ir darbais, jis mums iškyla kaip įkūnijimas to gaivalingo šviesos troškulio, kuris amžiais kaupėsi tamsoje laikytoje mūsų liaudyje. Ypačiai jam būdinga tai, kad ir mokslus išėjęs jis savo sieloj liko liaudies vaikas. Tad iš pirmo žvilgio Dovydaitis atrodo labai paprastas, „neaptašytas ir neaptašomas“ kaimietis, Donelaitį ar Strazdelį primenantis profesorius. Bet iš tikrųjų jis buvo sudėtingo būdo žmogus, kurio neįmanoma deramai suprasti be visapusiško jo pažinimo. Ne visi ir Dovydaičio bendraamžiai pajėgė jį suprasti. Juo sunkiau jį gali įsivaizduoti šių dienų skaitytojas. Galbūt Dovydaičio paveikslą vaizdžiai atkurtų tik rašytojo meninė įžvalga.

Nebūdamas beletristas, be to, apskritai nelinkęs į retoriškai ornamentuotą žodį, autorius pasitiki, kad Dovydaičio vaizdą skaitytojui sukurs pati šios knygos medžiaga. Jos sutelkta tiek, kiek buvo įmanoma. Nemaža ir smulkesnių faktų iš Dovydaičio gyvenimo atrodė verti dėmesio. Žmogų atskleidžia ne tik jo didieji žygiai, bet ir kasdieniniai epizodai. Tai, kas atskirai paėmus iškart gali pasirodyti nereikšminga, visumos žvilgiu įgyja savo prasmę kaip reikšmingas liudijimas apie žmogų. Todėl pilnesniam žmogaus vaizdui sukurti pravartu sukaupti ir smulkesnių žinių.

Su koku ryžtu Dovydaitis per vargus mušėsi į mokslus, su tokiu pat ryžtu jis vėliau atsidėjo mokslo skleidimui mūsų tautoje (S. Šalkauskio žodžiais, Lietuvos mokslinimui) savo įsteigtais, leistais ir redaguotais žurnalais. Nesitenkindamas šiais leidiniais, jis savo tikimąją krikščioniškąją tiesą skleidė ir gyvu žodžiu – mokslinį darbą siejo su visuomenine veikla. Plačiai varyti darbai ryškiai įrašė Dovydaitį mūsų kultūros istorijon. Bet kaip tik šis reiškimasis labai įvairiuose mokslo ir visuomenės baruose jo biografui užduoda sunkų uždavinį. Siekiant apžvelgti Dovydaičio darbus reikėjo leistis į visas sritis, kuriose jis reišėsi. Savo ruožtu tai reikalavo nusakyti ir visų tų darbų aplinkybes, kad būtų aiški ir jų istorinė reikšmė, ir jų prasmė paties Dovydaičio būtyje. Pavyzdžiui, nagrinėjant Dovydaičio vaidmenį kuriant ateitininkų sąjungą, drauge teko rašyti ir to meto ateitininkų istoriją, nesgi ji ligi šiol likusi kone visai netyrinėta. Todėl šio veikalo parengimas ir užėmė trejus iš visų darbo metus (šalia kitų darbų – dvigubai).

Dovydaičio atsidėjimas Lietuvos mokslinimui leidžiant žurnalus buvo tikras aukojimasis, kurį pačioje knygoje išreiškė žodžiai: tūkstančiai puslapių – nė vieno stambaus veikalo. Kas norėtų susipažinti su Dovydaičio mintimis, tas turėtų raustis žurnalų komplektuose, sunkiai čia ir randamuose. Todėl ir buvo stengtasi ne tik aprašyti visokeriopą jo veiklą, bet perteikti ir jo minčių. Ir būtent, kiek tik tai buvo įmanoma, buvo stengiamasi Dovydaičio mintis tiesiogiai perteikti citatomis, kad drauge atsispindėtų ir jo stilius – pats žmogus.

Atlikto darbo trūkumai yra matomi ir pačiam autoriui. Būtų reikėję po ranka turėti Dovydaičio asmeninį archyvą – bet ar išvis jis yra išlikęs? Nebuvo prieinami ir kiti šaltiniai, kurie būtų buvę randami tik Lietuvos bibliotekose. Daug kur reikėjo remtis tik atsiminimais, kurie neišvengiamai lieka subjektyvūs ir dėl to reikalauja jų patikrinimo dokumentiniais šaltiniais ar bent jų palyginimo su kitų atitinkamais atsiminimais. Dovydaičio bendraamžių buvo galima rasti nedaug, keletas paliko šį pasaulį jau rengiant šią knygą, dar spėję jai parašyti savo atsiminimų. Ne visi pajėgė atsiminti tai, kas buvo dėjęsi prieš keliasdešimt metų. Ne visų ir atmintis pasirodė patikima, ją tikrinant pagal turimus šaltinius. Šiaip ar taip, Dovydaičio buvusiųjų bendradarbių ir pažįstamų atsiminimai daug patarnavo datų skeletą padengti raumenimis – konkrečia medžiaga. Nuoširdžiai dėkoju visiems, kurie savo atsiminimais apie Dovydaitį praturtino šią knygą. Autorius dėkoja ir prof. P. Dovydaičio dukteriai Onai Dovydaitytei-Malko už visokeriopą pagalbą, ypač atsiminimais ir nuotraukomis.

Daugiausia triūso ir laiko pareikalavo šio krašto bibliotekose susiieškojimas Dovydaičio redaguotų žurnalų, taip pat tų žurnalų, kuriuose buvo jo straipsnių. Viso rasti nepavyko. Vis dėlto padėjus pastangų pasisekė susipažinti su dauguma (apie 85–90 proc.) Dovydaičio redaguotųjų leidinių ir jo paties raštų. Už malonų leidimą pasinaudoti jų bibliotekomis dėkoju Čikagos seserims kazimierietėms, Marianopolio marijonams, Kenebankporto pranciškonams, Putnamo seserims ir „Alkos“ muziejui. Taip pat dėkingai prisimenu a. a. Praną Pauliukonį, kuris pirmasis padėjo telkti medžiagą šiai knygai.

Prof. P. Dovydaičio biografijos iniciatorė – Ateitininkų sendraugių sąjunga. Jos tuometinė valdyba, pirmininkaujama Juozo Baužio, 1969 m. įgaliojo valdybos narį Joną Žadeikį sutelkti lėšų. Lėšų telkimą vykdė sudarytas komitetas: pirmininkas J. Žadeikis, Dalia Damijonaitytė-Čarauskienė ir Antanas Tauginas. Nedaugeliui ateitininkų atsiliesus į aukų prašymą (ir tik menkutėmis sumomis), šio stambaus veikalo išleidimui 5000 dolerių paskyrė lietuviškosios knygos didysis mecenatas prel. Juozas A. Karalius. Dėkui!

Už rūpestingą darbą dėkoju Mykolui Morkūnui ir jo spaustuvės darbuotojams, o dailininkei Danguolei Stončiūtei – už knygos meninį apipavidalinimą.

Juozas Girnius
1975 m. liepos 31 d.

Pirmoji dalis

Gyvenimo tėkmėje

Tėviškė – girių kaimutis

Kiekvienas žmogus yra savo tėviškės vaikas. Per tėviškę žmogus įauga į savo tautą. Tėviškė sudaro tą pradinę aplinką, kurioje išbunda žmogaus dvasia ir pradeda formuotis.

Retai žmogui lemta visą gyvenimą likti tėviškėje. Daugelį iš tėviškės išvilioja platusis pasaulis. Galima sakyti, kad apskritai jau praėjo tie laikai, kai žmogus ten ir mirdavo, kur buvo gimęs. Dabarties gyvenimo sąlygomis beveik neišvengiamai reikia ieškoti gyvenimo platesniame pasaulyje. Bet ir judriais moderniais laikais vis vien tėviškė lieka tie pirmieji namai, kurie yra nepakeičiami savo brangiais žmogiškojo išbudimo išgyvenimais. Kur bebūtų nuo tėviškės nutolstama, jos vaizdas pasilieka gyvas akyse visą gyvenimą. Todėl paprastai biografijos ir pradamos, metant žvilgį į ten, kur kieno gimta.

Prano Dovydaičio tėviškė verta mūsų dėmesio dvejopu atžvilgiu. Pirma, dėl to, kad Dovydaitis buvo savo tėviškėn taip giliai įaugęs, jog visą gyvenimą išliko toks, koks joje išaugo. Antra, dėl to, kad Dovydaičio tėviškė yra išskirtinė ir tuo savitumu, kurį jai teikia girių aplinka – šiaip Lietuvoje tokia reta.

Kazlų Rūdos miškų masyvas

Neatsitiktinai Dovydaitis savo vaikystės atsiminimų pluoštui¹ pasirinko moto Maironio žodžius:

Girios tamsios, jūs galingos!

Kur išnykote, plačiosios!?

Pats savo ruožtu šį poeto dvielių toliau jis komentavo: „Tų Lietuvos girių, kurias taip neprilygstamai vaizdingai aprašė mūsų Daukantas ir kurias taip jausmingai apdainavo mūsų Maironis, jau beveik nebeliko. Kur ne kur dar Lietuvoje

¹ P. Dovydaitis, Kuraš mažas augau, koks aš buvau ir ką veikiau, *Naujoji vaidilutė*, 1936, Nr. 12, p. 483–493; P. Dovydaitis, Iš mano ankstybiausių atsiminimų, *Naujoji vaidilutė*, 1937, Nr. 2, p. 81–95. Iš šių dviejų straipsnių imamos žinios apie Dovydaičio tėviškę, senelius, tėvus ir jo paties vaikystės metus, jei nėra nurodoma kitų šaltinių.

likę didesni girių plotai tėra senųjų laikų didingų, nepraeinamų Lietuvos girių skurdžios, nykios liekanos, lyg kokie išblyškę praeities šešėliai.“

Dovydaitis ne be pagrindo savo autobiografiją pradėjo tokiu ilgesingu senųjų Lietuvos girių prisiminimu. Seniai jau Lietuva nėra girių kraštas. Bet Dovydaičio tėviškė glūdėjo giriose, kurios iš tiesų bent kaip „praeities šešėliai“ priminė senąsias Lietuvos girias. Jo gimtinis kaimelis buvo didžiausiam buvusios nepriklausomos Lietuvos miškų masyve – Kazlų Rūdos miškuose. Nors ir šie miškai bebuvu „skurdi, nyki liekana“, bent Dovydaičio vaikystės metais jų išlakios pušys ir eglės dar „į padangę mušės“. Kazlų Rūdos miškų masyvas yra Sūduvos (Užnemunės) šiaurryčiuose. Sūduva buvo vėliausiai apgyvendinta. Kovų su kryžiuočiais laikais ji buvo tapusi ordiną ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę skiriančia tuštuma, vadinamąja dykra – negyvenamų miškų masyvo jūra. Per nuolatinės kovas su kryžiuočiais ir krašto plėsimą dalis senųjų gyventojų buvo išžudyti, dalis persikėlė į Nemuno dešinįjį krantą. Per dešimtmečius tie plotai užaugo sunkiai peržengiamomis giriomis, kuriose gyventojų mažai beliko. Intensyvus šio krašto apgyvendinimas pradėtas tik XVI amžiuje, Žygimanto Augusto laikais. Savo ruožtu krašto apgyvendinimas reiškė jo girių išretinimą. Todėl ilgainiui Sūduvos miškingumas susilygino su kitų Lietuvos sričių miškingumu.

Kazlų Rūdos miškų masyvas prasideda apie 12 km į vakarus nuo Kauno ir ištįsta nuo Nemuno į pietus apie 35 km. Jo ribos yra tokios: šiaurėje ir šiaurryčiuose siekia Nemuno šlaitus, rytuose – Girininkus, Pažėrus, pietryčiuose – Skriaudžius, pietuose – Ažuolų Būdą, pietvakariuose – Bagotąją, vakaruose – Jankus, Sutkus. Tai 58 546 hektarų plotas, kuriame medynai užima 44 741 hektarą. Iš viso šiame masyve yra 64 miškai, kurių 34 didesni kaip 500 hektarų. Didėlesnių gyvenviečių maža: Kazlų Rūda, Višakio Rūda, Lekėčiai, Kuras, Braziūkai, Ežerėlis (išaugo po karo, išplėtus durpių įmonę). Kazlų Rūdos miškų masyvas išsidriekęs Nemuno žemupio rytinėje dalyje. Vėlyvajame ledynmetyje šią lygumą sudarė Neries ir Nemuno upės, kuri tekėjo į priekdyninį baseiną, supilta smėlinga delta. Kol per laiką ji apžėlė miškais, vėjo pustomas smėlis suformavo smulkiai banguotą žemės paviršių, net sunešė aukštumą (iki 50–60 m). Gausu supelkėjusių daubų ir klonių. Vos pažvelgus į šio miškų masyvo žemėlapi, tuoj krinta į akį, kaip jis nusėtas pelkiniais vietovardžiais – raistais, plynėmis, balomis. Keli pavyzdžiai: Ežerėlio pelkė, Samanynės-Stuobrinės pelkė; Laukraistis, Kajačkaraistis, Nendryno ir kiti raistai; Ežerų, Grįstelės, Ledų ir kitos plynės; Beržbalio, Velniabalės ir kiti miškai. Plačiu pelkėtu ruožu eina Nemuno ir Šešupės vandenskyra. Didesnę masyvo dalį raižo Šešupės intakai, kurie nuo artimo Nemuno teka tolyn pietvakarių kryptimi. Tik toliau jau Šešupė, surinkusi savo intakų vandenį, vėl jį atsuka į Nemuną. Nesupelkėjusių ežerų nėra.

Šio masyvo miškai daugiausia yra drėgnoki ar drėgni šilai – vyrauja bruniniai ir mėlyniniai pušynai su eglių priemaiša. Pokario meto duomenimis,

pušynų yra 58 proc., juodalksnynų – 19 proc., eglynų ir beržynų – po 11 proc., drebulynų – 1 proc.²

Iš faunos nurodoma briedžiai, stirnos, šernai, lapės, kiaunės, baltieji ir pilkieji kiškiai. Neišnyko turbūt ūdros ir barsukai, kurių anksčiau buvo. Sunkiai prieinamuose raistuose vilkai turėjo įsitaisę savo pastovias gulyklas. Paskutinė lūšis nušauta šio šimtmečio pradžioje. Briedžiai, matyt, dabar iš naujo apgyvendinti. Jau P. Dovydaičio senelio laikais jie buvę labai reti. Bet stirnų buvę taip apščiai, kad jos pulkeliais ateidavusios į tarpgirio laukus pasiganyti. Bet kai jau pats P. Dovydaitis piemenavo, nebeteko jų matyti, tik girdėdavo, kad kas nušaudavo. Vėliau jų pagausėjo, bet daugiau atsirado ir jas naikinančių vilkų. Iš vaikystės P. Dovydaitis atsimena namuose buvus didelio elninio gyvulio (spėja, galbūt tauriojo elnio, *Cervus elaphus*) ragą, tarnavusį drabužių kabikliu. Kaip Briedžkampio vietovardis liudija nuo seno gyvenus briedžius, taip Meškingirė nurodo, kad būta ir lokių. Dovydaičių šeimoje išlikęs padavimas, kad į naujai pastatytą klojimą (1871 m.) kartą vilkai atsiviję mešką. Senovėje gyventa ir stumbrų: yra ir Stumbragirio vietovardis³.

Runkiai – Dovydaičio gimtinė giriose

Dovydaičio gimtinis kaimelis Runkiai tūno Kazlų Rūdos miškų masyvo pietvakariniame pakraštyje. Nuo kaimelio gavo vardą ir tas miškas, kuriame jis prisiglaudęs. Kai dar rusų caro administracija vykdė miškų surašymą, kaimelio vardu pavadino ir jį supusį mišką. Runkių miškas apima 1259 ha plotą. Tokio stambaus miško atskiros dalys turi savo ruožtu įvairius pavadinimus, kurių etnografiškai priskaičiuoja apie 30. Apie patį Runkių kaimelį miškas vadinamas tiesiog Runkagiriu. Nepriklausomos Lietuvos laikais Runkiai susilaukė ir girininkijos titulo. Runkių girininkija tebėra ir dabar. Be Runkių miško, jai dar priklauso Beržiniškės miškas (871 ha), dalis Školkampio miško (333 ha) ir dalis Kajackų miško (293 ha), tad iš viso 2756 hektarai.

Girininkijos titulą Runkiams nupelnė P. Dovydaitis kaip gamtos mokslų puoselėtojas savo leistu žurnalu *Kosmos*. Kazlų Rūdos miškų urėdas Vincas Žemaitis pagerbė Dovydaičio gimtinę – 1929 m. jis pasiūlė Miškų departamentui Kazlų Rūdos urėdiją skelti pusiau įsteigiant naują Jūrės urėdiją. Drauge buvo suprojektuotos ir dvi naujos girininkijos. Viena iš jų gavo vardą nuo artimo Bagotosios bažnytkaimio. Antrą būtų tikę nuo artimos Višakio Rūdos pavadinti pastarosios vardu. Tačiau V. Žemaitis, atsižvelgdamas, kad nors Runkiai buvo mažas kaimelis, bet Lietuvai davė didelį žmogų, Dovydaičiui pagerbti pasiūlė

² *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, 1957, p. 304–305; *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. II, 1968, p. 109–110.

³ J. Elisonas, Apie elnius Lietuvoje, *Kosmos*, 1927, Nr. 7, p. 273–274.

Antrosios Lietuvos Valstybės konferencijos, vykusių 1919 m. sausio 16–23 d., delegatai. Kaunas, 1919 m. sausio 22 d.
 Iš kairės: sėdi Kazimieras Steponas Šaulys, Vaclavas Lastouskis, Alfonsas Petrusis, Stasys Šilingas, Justinas Staugaitis, Jokūbas Šernas, Jonas Alekna, Donatas Malinauskas; stovi Juozas Kavoliūnas, Saliamonas Banaitis, Pranas Dovydaitis, Jonas Jakimavičius, Liudas Noreika, Kazys Bizauskas, L. Brokas, Vytautas Petrusis, M. Ivanauskas, Vladas Mironas

Vokiečių okupacinės valdžios liudijimas, kad Pranas Dovydaitis yra Lietuvos Tarybos narys ir turi teisę važinėti iš Kauno į Vilnių ir atgal. Liudijimo galiojimo laikas: 1918 m. kovas – 1918 m. gruodžio 31 d.

Muziejaus archyvas

LIETUVOS AIDAS

Šis laikraštis leidžiamas kasdien, išskyrus šventes ir savaitgalius, nuo 1918 m. vasario mėn. 16 d. iki šios dienos. Tiražas 1000 egzempliorių. Redakcija: Vilnius, T. Kairys, D. Malinauskas, V. Miromas, St. Narutavičius, A. Petrulis, Dr. J. Saulys, K. Saulys, J. Šernas, A. Stulginskis, A. Smetona, J. Smilgevičius, J. Stangaitis, J. Valiokaitis, J. Vileišis.

Abonementų kaina: Lietuvos Aidas per mėnesį 1 litas, per ketvirtį 30 centų, per pusmetį 1 litas 20 centų, per metus 2 litai 40 centų. Užsienio abonementų kaina: per mėnesį 1 litas 50 centų, per ketvirtį 45 centų, per pusmetį 1 litas 50 centų, per metus 3 litai. Užsienio abonementų kaina: per mėnesį 1 litas 50 centų, per ketvirtį 45 centų, per pusmetį 1 litas 50 centų, per metus 3 litai.

Redakcija: Vilnius, T. Kairys, D. Malinauskas, V. Miromas, St. Narutavičius, A. Petrulis, Dr. J. Saulys, K. Saulys, J. Šernas, A. Stulginskis, A. Smetona, J. Smilgevičius, J. Stangaitis, J. Valiokaitis, J. Vileišis.

№ 22 (70)

Vilnius, antradienis, 1918 m. vasario mėn. 19 d.

II metal

LIETUVOS TARYBA skelbia

Lietuvos nepriklausomybę

Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario m. 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybes šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąja tautų apsisprendimo teise ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo m. 18–23 d. 1917 metais, **skelbia atstautanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE** ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas Steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Vilnius, vasario 16 d. 1918 m.

Lietuvos Tarybos nariai:

Dr. J. Basanavičius, K. Bizauskas, M. Biržiška, S. Banaitis, P. Dovydasaitis, St. Kairys, P. Klimas, D. Malinauskas, V. Miromas, St. Narutavičius, A. Petrulis, Dr. J. Saulys, K. Saulys, J. Šernas, A. Stulginskis, A. Smetona, J. Smilgevičius, J. Stangaitis, J. Valiokaitis, J. Vileišis.

Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Aktas, paskelbtas 1918 m. vasario 19 d. laikraščio *Lietuvos aidas* pirmame puslapyje

Prano Dovydaičio sūnūs Vytautas ir Jonas. Runkiai, apie 1927 m.

Pranas Dovydaitis su giminėmis. Apie 1930 m.

Iš kairės: sėdi Marijona Kudirkaitė-Juknevičienė, Jadvyga Dovydaitienė, Marcelė Dovydaitienė,
Meilutė Palukaitytė, Marcelė Dovydaitytė-Palukaitienė; stovi dėdė Pranas Dovydaitis,
Pranas Dovydaitis, pusbrolis Pranas Dovydaitis

Muziejaus archyvas

sulauktas 1920 m. balandžio 1 d., Didįjį Ketvirtadienį. Bet tėvų vėl laukė nauja tragedija: Aldona Marija, gimusi 1923 m. po sunkios gimdymo operacijos, mirė po poros dienų. Taigi per nepilnus penkerius metus teko apraudoti tris vaikus. Trims vaikams gyvenant ir trims mirus, po poros metų, 1925 m. kovo 28 d., dar gimė septintasis vaikas – Laimutė Stanislova. Tie keturi vaikai – Ona, Jonas, Vytautas ir Laimutė – ir užaugo. Po sunkmečio, kietai bandžiusio tėvus Dovydaičius, pagaliau atėjo ramesnis laikas.

Prasidėjus normaliam gyvenimui, ir Dovydaitis susirūpino pastoviu šeimos lizdu. Pasitraukęs iš „Saulės“, vėliau gavusios „Aušros“ vardą, gimnazijos direktoriaus pareigų, Dovydaitis neteko ir ten pat turėto buto. Apie metus nuomojo butą Ukmergės plento apačioje, priešais „Ragučio“ alaus daryklą. Tuo metu, 1923 m., Žemės banke dirbęs Jočionis prikalbino Dovydaitį nusipirkti iš daržininko Limanto žemės sklypą prie Žaliakalnio turgavietės – prie pat tos vietos, kur vėliau iškilo Kaune paminklinė Prisikėlimo bažnyčia, sovietų paversta radijo reikmenų gamykla. Vieta buvo graži – ant kalno su laisvu reginiu į visą miestą, ir patogi – arti miesto centro, į kurį tereikėjo pakalnėn nusileisti.

Namą buvo suprojektavęs architektas Antanas Jokimas, bet vėliau šis projektas buvo savaip perdirbtas. Namas buvo suręstas Runkiuose. Ten suplovė bei nudailino sienojų rąstus ir kartu su broliais, daugiausia padedant broliui Juozui, pievelėje surentė namą. Vėliau, sužymėję numeriais kiekvieną medį, vėl namą išardė ir pervežė Kaunan, kur jį pastatė 1923 m. Daug darbo į namą įdėjo pats Dovydaitis, rengdamas jo medžiagą Runkiuose ir vėliau jį Kaune įrengdamas. Iš pradžių Dovydaičio namų adresas buvo Ukmergės plentas 38B. 1938 m. ta iš Ukmergės plento²⁵⁹ atsišakojusi gatvelė gavo savą Astronomijos gatvės vardą (mat Dovydaičio kaimynystėje buvo įsikūręs ir astronomas profesorius B. Kodatis). Nuo tada Dovydaičio adresas buvo Astronomijos g. 9.

Namas buvo didelis, dviejų aukštų, 11 kambarių. Ir savo šeimai pakako vietos, ir liko dar išnuomoti. Kol vaikai buvo maži ir atskirų kambarių jiems nereikėjo, buvo nuomojami net penki kambariai. Vėliau nuomai buvo užleidžiami trys keturi kambariai. Namas buvo tikrai panašus, J. Ereto žodžiais, į „ūkininkišką pirkį“ – toks paprastas, be jokių stiliaus užmojų. Taip pat paprastai namas buvo įrengtas ir viduje. Paprasčiausiai apstatytas kambarys buvo paties Dovydaičio kabinetas – darbo kambarys. „Ten nebuvo nei minkštos kėdės, nei užuolaidų ant langų, nei kilimo, nei paveikslų. Paveikslams ten nebūtų ir vietos, nes visos trys sienos, kurios neturėjo langų ar durų, buvo apstatytos lentynomis ir prikrautos knygų nuo grindų iki lubų. To dar neužteko, nes knygos buvo sukrautos krūvomis ant žemės: nebuvo daugiau vietos lentynose ir mažame kambarėlyje prie

²⁵⁹ Dovydaičio gyvenamoji gatvė gavo savo atskirą vardą tais pačiais 1938 metais, kuriais Ukmergės plentas buvo pavadintas Savanorių prospektu.

Žolinė Prano Dovydaičio tėviškėje. Runkiai, 1926 m.
 Iš kairės: sėdi duktė Ona Dovydaitytė, sesuo Magdalena Dovydaitytė-Auštrevičienė,
 už jos brolio Antano žmona Antanina Marūnaitė-Dovydaitienė su sūneliu Pranu,
 mama Marijona Dovydaitienė, už jos brolis Juozas, Marcelė Dovydaitienė,
 Pranas Dovydaitis, šalia sūnūs Vytautas ir Jonas;
 priekyje brolio Antano dukrelės Marija, Ona ir Elena

Marijona Dovydaitienė su marčia Marcelė Dovydaitiene ir anūkais. Apie 1927 m.
 Iš kairės: Vytautas, ant Marcelės kelių Laima, stovi Ona, už jos Jonas,
 sūnaus Antano dukrelės Marija, Ona ir Elena

kabineto, kuris buvo lyg knygų sandėlis. Kambario viduryje stovėjo rašomasis stalas, apkrautas raštais, popieriais, korektūromis iš spaustuvės ir knygomis. Dvi kėdės ir sofa kampe sudarė visus šio kambario baldus. Paprasčiausia lampa, tokios, kokios būdavo dažniausiai valdiškose įstaigose, kabėjo ties viduriu stalo nuo lubų, ir ją buvo galima pakelti arba nuleisti, nes jei nerašydavo, tai skaitydavo dažniausiai stovėdamas.²⁶⁰ (dukters Onos aprašymas). Tas darbo kabinetas buvo laikomas namuose ramiausiu kambariu, nes buvo toliausiai nuo vaikų kambarių, buvusių pirmo aukšto priešingame gale. Bet žiemą jis buvo šalčiausias kambarys – kampinis, antrame aukšte, be to, su prasta krosnimi. Todėl šaltesnėmis žiemos dienomis tekdavo Dovydaičiui savo kabinete dirbti, užsimetus ant pečių apsiaustą. Prie šio darbo kabineto buvo pristatyta didelė stiklinė veranda, iš kurios dar plačiau negu pro kambario langus atsiverdavo puikūs aplinkos reginiai. Gražūs gamtos vaizdai visada gaivino Dovydaitį. Tad su džiaugsmu jis mėgo iš savo verandos grožėtis slėnyje gulintį Kauno miesto poetišku vaizdu, toliau tekančiu Nemunu ir anapus jo iškylančiais Aleksoto kalnais²⁶¹. Namų, ypač darbo kabineto, paprastumas atspindėjo ir paties šeimininko tokį pat paprastumą. Prabangos nemėgo taip pat, kaip „ceremonijų“.

Dovydaičiui nerūpėjo nei apranga – išorinė išvaizda, nei valgis. Dėvėjo paprasčiausius drabužius. Dukters pasakojimu, jam visai nebuvo svarbu nei drabužio spalva, nei dailus pasiuvimas. Žmona turėdavo tiesiog maldauti, kad nueitų pas siuvėją prisimatuoti. Neskyrė reikšmės nė virtuvei – kulinarijai. Jo paties žodžiais, nebuvo iš gastronomų giminės ir gastronomijos, arba „pilvamokslio“, studijų nėjo. Nesimarindavo (žinoma, pasninkų griežtai laikėsi), bet valgio nesirinkdavo. Vis dėlto bulviniai blynai, matyt, buvo išimtinis patiekalas, nes grįžusį tėviškėn sūnų motina juo vaišindavo. Nerūkė ir nevartojo alkoholinių gėrimų – buvo abstinentas, kaip daugelis pirmųjų ateitininkų. Kai vyresnieji jo vaikai pradėjo rūkyti, buvo ir barami, ir mokomi apie rūkymo žalą („daug ilgų pamokymų ir pastabų esame gavę iš jo“). Negėrė net alaus. Užtat ir nenusimanė, kaip šis gėrimas gali žmogų paveikti. Kartą keliavo po Kuršių neriją su trylikamečiu sūnumi ir užsuko Juodkrantėje į restoraną pietums. Kaip visiems, ir Dovydaitukui kelneris pastatė butelį alaus. Tėvui nepasipriešinus, vaikas ištuštino alaus stiklą, bet kai paliko restoraną, jam rodėsi, kad žemė it jūra linguoja, kol apsvaigimą vėjas išpūtė. Kai vėliau sūnus apie tai papasakojo tėvui, tas tik kraipė galvą ir sakė: „Kaip čia aš pražiūrėjau...“ Alkoholis negundė Dovydaičio. V. Čižiūnas, išgyvenęs Dovydaičio namuose penkerius metus, neatsimena, kad

²⁶⁰ Ona Dovydaitytė-Malko, Profesorius ariazemę (atsiminimai apie mano tėvelį profesorių Praną Dovydaitį), *Ateitis*, 1961, Nr. 2, p. 44–48.

²⁶¹ JAV lietuviai taip pat padėjo Dovydaičiui, kai jis pasiskundė, kad neturi pinigų, o dėl butų stokos Kaune yra priverstas statydintis nuosavus namus. Tautos fondas 1923 m. jam paskyrė 240 dol. (*Draugo* prieteliams dovanėlė, 1924, p. 125–126).

Pranas Dovydaitis prie savo namų su šeima ir nuomininkais studentais Zenonu Ivinskiu, Stasiu Lušiu, Jonu Pankausku, Stasiu Rauckinu, mokytojais Vaclovu Čižiūnu ir Jurgiu Mileriu. 1930 m.

turėjo artimai bendrauti. Bet prieš akis guli 1931–1932 mokslo metais ir antrais pagrindinės veiklos metais moksleivių ateitininkų sąjungai vadovavusio Antano Masionio laiškutis, kad atsiminimų apie Dovydaitį nedaug tepasiuñčia, „nes šiaip jau teko su juo bendrauti tik per organizaciją, intymiau susidraugauti neteko – pas jį namuose tebuvo, rodos, tik vieną kartą, kai laikiau pedagogikos istorijos egzaminą“. Panašiai tik tam pačiam egzaminui pas Dovydaitį buvo nuvykusi ir kita moksleivių ateitininkų veikėja, trejus metus Centro valdybos posėdžiuose susitikdavusi Dovydaitį.

Taigi Dovydaitis visai neįjutė poreikio net artimus savo bendradarbius ar studentus į namus be reikalo kviešti – pakako tų, kurie patys vienu ar kitu reikalu į jo namus ateidavo laiko gaišinti. Ir ateidavo ne tik jaunesni, bet ir kolegos profesorai: „Ir vizitų nemėgo: pats tik paskutinės bėdos spiriamas pas kitus lankėsi ir labai raukėsi, kai įsiverždavai į jo knygomis apverstą darbo kambarį.“²⁶⁴ Namuose ar už namų Dovydaitis bendraudavo su žmonėmis organizaciniais reikalais. Tai ne tik laiko stokos reikalas: viskam žmogus atranda laiko, ką tikrai vertina. Jei Dovydaitis nerado laiko palaikyti artimesnių santykių, susitikti su žmonėmis ir „be reikalo“, tai dėl to, kad tokį „be reikalo“ bendravimą jis ir laikė nereikalingu, neskyrė jam reikšmės. Tai ir teikė jo draugiškumui savotišką charakterį: visiems lygiai jis buvo draugiškas, bet kaip tik dėl to jo draugiškumas daugiau buvo visuomeniškas, o ne asmeniškasis. Tai visuomenės, o ne namų draugiškumas. Todėl į namus nekviesdavo net artimų žmonių. Kitais žodžiais galėtume tikslindami pasakyti: Dovydaitis, būdamas draugiškas, nebuvo asmeniškai artimas. Šiltai draugiškas žmogus, tačiau be intymesnio artimumo. Tokio visuomeniškai draugiški žmonės labai draugiški atrodo iš toli, kartą ar tik atsitiktinai susitinkant. Bet tiems, kuriems tenka su jais turėti daugiau reikalų ir kartu santykių, jų visuomeniškas draugiškumas gali atrodyti tik bendravimu „iš reikalo“. Tokio nesupratimo buvo sunku ir Dovydaičiui išvengti. Tiems, kurie subtiliau jo neperprato, Dovydaitis galėjo pasirodyti šaltoku, stokojančiu nuoširdumo.

Šeima ir jos rūpesčiai

Dovydaitis savo charakteriu ir darbu buvo visuomenės, o ne namų žmogus. Dukters žodžiais, jis „galbūt daugiau priklausė visuomenei negu savo šeimai“²⁶⁵, nes „namie jis būdavo tik svečias“ (iš 1971 m. spalio 25 d. laiško). Pats mažai namuose būdamas, ir kitų į namus daug nekviesdavo. Tai paaiškina, kodėl Dovydaitis nepasižymėjo svetingumu: pats savo namuose buvo lyg svečias. Bet

²⁶⁴ J. Eretas, Prof. dr. Pranas Dovydaitis, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, IV (1961), p. 233.

²⁶⁵ Ona Dovydaitytė-Malko, Profesorius aria žemę, *Ateitis*, 1961, Nr. 2, p. 44–48.

Turinys

Kęstutis K. Girnius. *Kelios pastabos apie Juozo Girniaus monografiją* ...7

Pratarmė ...10

Pirmoji dalis

Gyvenimo tėkmėje ...13

Tėviškė – girių kaimutis ...14

Dovydaičių gentis ...27

Vaikystės atsiminimai ...37

Višakio Rūdos pradžios mokyklos mokinys ir „mokytojas“ ...49

Mokslas ir streikai Veiverių mokytojų seminarijoje ...57

Brandos atestatas eksternu ...84

Studijų metai Maskvoje ...97

Vilties redaktorius Vilniuje ...114

Gimnazijos direktorius Kaune ...129

Vasario 16-osios Akto signataras ir Ministras Pirmininkas ...147

Vytauto Didžiojo universiteto profesorius ...169

Dovydaitis kalėjime ...195

Kasdieninėje namų ir šeimos buityje ...217

Ne turtui vergauti, bet žmogui pagelbėti ...242

Ryšys su tėviške, gamtos pomėgis, žemės trauka ...256

Sovietų okupacijoje ...268

Sovietų kalėjime sunaikintas ...278

Dovydaičio artimųjų likimas ...296

Antroji dalis

Darbo baruose ...301

Dovydaitis ateitininkų istorijoje ir kitoje katalikiškoje veikloje ...303

Ateitininkų sąjūdžio istorinė prasmė ir aplinkybės ...304

Muziejaus archyvas

Ateitininkų tėvo klausimas ...312	
Ateitininkų kūrimasis ir veikimas ligi Pirmojo pasaulinio karo ...328	
Dovydaitis – vyriausiasis ateitininkų vadas (1921–1927) ...346	
Vado rinkimų pralaimėjimas ...370	
Dovydaitis – moksleivių ateitininkų globėjas pagrindžio metais ...385	
Studentų ateitininkų veikloje ...411	
Krikščionių darbininkų sąjūdyje ...417	
Katalikų mokytojų organizatorius ...425	
Dovydaičio veikla kitose organizacijose ...431	
Apaštalavimas – Dovydaičio visuomeninis veikimas ...437	
<i>Dovydaitis redaktoriaus ir mokslininko darbe...</i> 447	
Bendras žvilgsnis į Dovydaičio spaudos darbą ...448	
<i>Ateities</i> steigėjas ir redaktorius (1911–1940) ...462	
<i>Naujosios vaidilutės</i> steigėjas ir redaktorius (1921–1925) ...487	
<i>Lietuvos mokyklos</i> steigėjas ir redaktorius (1918–1924) ...504	
<i>Kosmos</i> – gamtos mokslų žurnalas ...526	
<i>Logos</i> – filosofijos žurnalas ...547	
<i>Soter</i> – religijos mokslo žurnalas ...553	
<i>Lietuviškosios enciklopedijos</i> vicedaktoriaus ...565	
Dovydaitis kaip Lietuvos mokslintojas ...574	
Dovydaičio mokslinių darbų apžvalga ...593	
Užsklanda	
<i>Dovydaičio žmogiškoji apybraiža</i> ...607	
Sintetinis žvilgis į Dovydaičio asmenybę ...608	
Prano Dovydaičio bibliografija ...652	
Pavardžių rodyklė ...665	